

verilen şiirlerin bazan şairin üslûbu hakkında bir fikir vermemesine rağmen Fars şiirinin ilk dönemleri hakkında değerli bilgiler içermektedir. Çağdaş şairlerden birçoku ile görüştür müellifin bu döneme dair verdiği bilgiler de önemli kabul edilmektedir. Tezkirede ayrıca başka kaynaklarda adına ve şiirlerine rastlanmayan şairlerden örnek parçalar yer almaktadır.

Eserin önce Edward Granville Browne tarafından II. cildi (London-Leiden 1903), ardından E. G. Browne ve Mirza Muhammed Han Kazvîni tarafından I. cildi (London-Leiden 1906), yayımlanmış, daha sonra bu baskı esas alınarak Saîd-i Nefîsî'nin açıklama ve notları ile birlikte bir cilt halinde Tahran'da basılmıştır (1335 hş.). *Lübâbü'l-elbâb*, Seyyid Ali el-Hüseynî tarafından 1591-1592'de yazılan *Bezm-ârây* adlı esere küçük bazı ifade değişiklikleriyle ve Avfî'nin adı zikredilmeden aynen alınmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Avfî, *Lübâbü'l-elbâb* (nşr. E. G. Browne – Muhammed Kazvîni), London-Leiden 1903-1906, I-II; Browne, *LHP*, I, 450-451; Storey, *Persian Literature*, I, 2, 783; Ahmed Gülçin-i Meânî, *Târîh-i Tezkirehâ-yı Fârsî*, Tahran 1350 hş., II, 77-86; Nezîr Ahmed, "Ta'likâtî ber Lübâbü'l-elbâb", *Ferheng-i İrân Zemîn*, XIX, Tahran 1352 hş., s. 89-105; M. Ali Taberî, *Zübdetü'l-âşâr*, Tahran 1372 hş., s. 336; J. Matini, "Awfî", *Etr.*, III, 118.

TAHSİN YAZICI

LÜBÂBÜ't-TE'VÎL

(لباب التأويل)

Ali b. Muhammed el-Hâzin'in
(ö. 741/1341)
Kur'an tefsiri

(bk. HÂZİN, Ali b. Muhammed).

LÜBÂBÜ'İ-UKÛL

(لباب العقول)

Miklâtî'nin
(ö. 626/1229)

felsefî yaklaşımların eleştirisine de
yer veren kelâma dair eseri.

Miklâtî hakkında yeterli bilgi yoktur. İbn Abdülmelik el-Merrâküşî'nin *ez-Zeyl ve't-tekmile* adlı eseri müellif hakkında bilgi veren tek kaynak durumundadır. Müellifin tam adı Ebü'l-Haccâc Yûsuf b. Muhammed b. Muiz el-Ahdeb el-Miklâtî el-Fâsî'dir. Nisbelerinden hareketle Fas ve Sicilmâse arasındaki bölgede yaşayan Miklâte kabilesinden olduğu ve Fas şehrinde doğduğu tahmin edilmektedir. Muvahhidler Hükümdarı Ebü Yû-

suf Ya'küb el-Mansûr'un (1184-1199) meclisinde bulunduğu göz önüne alınırsa VI. (XII.) yüzyılın ortalarında doğduğu söylenebilir. Bazı hoca ve talebelerinin adını kaydeden İbn Abdülmelik, onunla İbnü'l-Kattân el-Mağribî arasında anlaşmazlığa rağmen nübüvvetin kesbi konusundaki görüşü sebebiyle İbnü'l-Kattân aleyhine kendisinden fetva almak isteyenlere karşı çıktığını belirtir. Yine onun verdiği bilgilerden 591 (1195) yılında Ebü Yûsuf el-Mansûr'la, 607'de (1210) oğlu Muhammed en-Nâsır'la beraber Endülüs'e yapılan seferlere katıldığı ve her iki sefer esnasında Endülüs'te verdiği derslere büyük rağbet gösterildiği öğrenilmektedir. Nâsır'dan sonra oğlu Yûsuf el-Müstansır tarafından Neffîs'e kadî tayin edildi. Ardından gelen hükümdarlar zamanında da bu görevini sürdürdü ve 21 Zilkade 626 (11 Ekim 1229) tarihinde Merakeş'te vefat etti. *Lübâbü'l-ûkûl*'den başka *Fî Uşûli'l-fıkḥ*, *el-Burhân* ve *el-Maḳûlât* adlı kitaplarının olduğu kaydedilmektedir (*Lübâbü'l-ûkûl*, s. 81, 359).

ez-Zeyl ve't-tekmile'de Miklâtî'nin kelâm ve fıkḥ usulü alanlarında mâhir bir âlim olduğu ve *Lübâbü'l-ma'kûl fî 'ilmi'l-uşûl* adıyla bir eser yazdığı belirtilmektedir. Kitabın yazma nüshasının kapağında adı *Lübâbü'l-ma'kûl fî'r-red 'ale'l-felâsife fî 'ilmi'l-uşûl* şeklinde kaydedilmekte, müellif ise önsözde kitabına *Lübâbü'l-ûkûl fî'r-red 'ale'l-felâsife fî 'ilmi'l-uşûl* adını koyduğunu bildirmektedir. *Lübâbü'l-ûkûl* bir mukaddime ile on yedi bölümden (bab) meydana gelmektedir. Müellif mukaddimede, görüşlerinin sakatlığı esasen ortaya çıkmış bulunan Revâkiler'i değil Aristo ve Meşşâî filozoflarını hedef aldığını belirtir.

Eserin üçte ikisini oluşturan ilâhiyyât kısmının birinci babında küllî bir ilim olan kelâm disiplininin hedefi "dinî akidelere doğruluğunu kesin delillerle kanıtlama" şeklinde açıklanmıştır. Bu sebeple sözü edilen disiplinin duruma göre hem tabii hem ilâhî ilme yöneldiği belirtildikten sonra ilâhiyyât alanında kelâmcılar ve filozoflarca kullanılan bazı terimler izah edilmiştir. Bunlar mevcûd, şey, zât, cevher, araz, vâhid, hüve-hüve, zıd, kuvve, akıl vb. kavramlardır (s. 7-60). Ardından âlemin hudûsü önce imkân, sonra da tabiatın değişken oluşu (tegayyür) yöntemleriyle ispata çalışılır ve hâdislerin nihayetsiz devam edemeyeceği konusu işlenir. Ondandır filozoflarca âlemin kudemi hakkında ileri sürülen delillere ve

bunların eleştirisine geçilir. İlähiyyât kısmının ikinci babı âlemin fânî oluşuna ayrılması ve bu görüşü benimsemeyen filozofların delilleri çürütülmüş, sonraki bölümde filozofların ruhun (nefis) ezeli ve ebedî olduğu yolundaki iddiası reddedilmiştir. *Lübâbü'l-ûkûl*'ün dördüncü bölümü imkân delili çerçevesinde Allah'ın varlığının ispatına ayrılmıştır. Müellif burada Allah'ın âlemi yaratması konusunda filozofların benimsediği feyiz ve sudûr telakkisine tenkitler yöneltmiştir (s. 71-172).

Miklâtî eserinin daha sonraki altı bölümünde sıfatlar konusunu işlemiştir. Önce sıfât-ı selbiyye çerçevesinde zât-ı ilâhiyyeye yön ve mekân, dolayısıyla cismiyet izâfe edilemeyeceği üzerinde durmuş, ardından Allah'ın birliğini, bu arada filozoflara ait vahdâniyyet delilinin eleştirisini konu edinmiştir. Bundan sonra sübûtî sıfatları ele almış, bunları özellikle Mu'tezile ile olan anlaşmazlıkları göz önünde bulundurarak incelemiş, sekizinci bölümde ona göre aklın delâlet ettiği hayat, ilim, kudret ve iradede ibaret dört sıfat hakkında filozoflarla olan görüş farklılıklarına temas etmiştir. Ardından ilâhî ilmin cüz'iyâtâ (şahsiyyât) taalluku hususunda filozoflara eleştiriler yöneltilmiş, irade sıfatının hâdis olduğunu söyleyen Mu'tezile'nin bu görüşünü reddetmiş ve Cehm b. Safvân ile Hişâm b. Hakem'in Allah'a hâdis ilim izâfe edişlerini tenkide tâbi tutmuştur. Onuncu bölümde kelâm sıfatı ele alınmış, bu konuda filozoflar, Sâbiîler ve nübüvveti inkâr eden gruplarla Mu'tezile, Hâricîler, Zeydiyye ve İmâmîyye kelâmcıları eleştirilmiştir (s. 173-285). Kitabın on birinci bölümünde bir yönüyle kader konusunu ilgilendiren ilâhî iradenin hem hayra hem şerre taalluk edişi bahsi işlenmiş, on ikinci bölümde hüsün-kubuh ve salah-aslah, on üçüncü bölümde hidayet-dalâlet meselelerine yer verilmiştir (s. 286-329).

Eserde nübüvvet kısmı on dört ve on beşinci bölümlerde ele alınmaktadır. Miklâtî, İslâm filozoflarının nübüvvet konusunda olumlu veya olumsuz bir şey söylememekle birlikte sistemlerinin bunun inkârını gerektirdiğini belirttikten sonra mücizenin şartları ve nübüvveti kanıtlama yönü üzerinde durmuş, ardından Hz. Peygamber'in mücizelerine geçmiş, ne sihten söz ettikten sonra Kur'an mücizesini anlatmış ve peygamberlerin ismet sıfatına temas etmiştir. Bu kısmın sonunda rızık ve ecel konularına da kısaca yer vermiştir (s. 330-379). *Lübâbü'l-*

'uḳūl'ün üçüncü kısmında âhîret konularına kısa bir bakış yapılmaktadır. On altıncı bölümü oluşturan bu kısımda kabir azabı, cismanî haşır vb. hususlar ele alınmış, on yedinci bölümde imanın tarifi verilmiş, günah-iman ilişkisine temas edilmiştir (s. 380-397).

*Lübâbü'l-'uḳūl'*deki atıflardan anlaşılacağına göre Ebû'l-Hüzeyl el-Allâf ile Kâ'bî gibi Mu'tezile kelâmcıları, Fârâbî ve İbn Sînâ gibi filozoflar, ayrıca müellifin de mensubu bulunduğu Eş'ariyye ekolünden Bâkîllânî, Cüveynî ve Gazzâlî'ye ait eserler kitabın kaynakları arasında yer alır. Eserin özellikle ilâhiyyât bölümünde bazı konuların işleniş Gazzâlî'nin *Tehâfütü'l-felâsife'si* ile benzerlik arz etmekte ve bu husus metot açısından ondan faydalandığını düşündürmektedir. İslâm dünyasının batısında temel kaynaklardan birini teşkil ettiği muhtemel olan *Lübâbü'l-'uḳūl'*ün oldukça zengin bir felsefî ve kelâmî birikimin ürünü olduğunu söylemek gerekir. Eserin bilinen tek yazma nüshası Fas'taki Karaviyyî'nin Kütüphanesi'nde kayıtlı olup (nr. 1589) Fevkiyye Hüseyin Mahmûd tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1977).

BİBLİYOGRAFYA :

Miklâtî, *Lübâbü'l-'uḳūl'* (nşr. Fevkiyye Hüseyin Mahmûd), Kahire 1977; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 1-194; İbn Abdülmelik, *ez-Zeyl ve't-tekmile li-kitâbey el-Mevşûl ve's-Sıla* (nşr. Muhammed b. Şerîfe), Rabat 1984, VIII/2, s. 432-434; İbnü'l-Hatîb, *Mi'yârü'l-iḥtiyâr* (nşr. M. Kemâl Şebâne), Rabat, ts., s. 165-179; "Miklâte", *Mu.M* (Mülhak 1), s. 202.

MUHAMMED ARUÇI

LÜBBÜ't-TEVÂRİH

(لب التواريخ)

Mîr Yahyâ Kazvî'nin

(ö. 962/1555)

Farsça umumi tarihi

(bk. KAZVÎNÎ, Mîr Yahyâ).

LÜBNAN

(لبنان)

Ortadoğu'da Akdeniz'e kıyısı olan ülke.

I. FİZİKÎ ve BEŞERÎ COĞRAFYA

II. TARİH

III. KÜLTÜR ve MEDENİYET

Kuzeyi ve doğusu bir hilâl şeklinde Suriye topraklarıyla kuşatılmış olan Lübnan güneyde 60 kilometrelik bir sınırla İsrail'e komşudur; batıda ise Akdeniz'e açılır. Tek

meclisli ve çok partili bir rejimle yönetilen ülkenin resmî adı el-Cumhûriyyetü'l-Lübânîyye, yüzölçümü 10.400 km², nüfusu 4.376.900 (2003 tahmini), başşehri Beyrut (1.100.000), diğer önemli şehirleri Trablusşam (240.000), Sayda (140.000) ve Sur'dur (110.000).

I. FİZİKÎ ve BEŞERÎ COĞRAFYA

Oldukça sade bir görünüm sergileyen yüzey şekillerinin ana çizgilerini Lübnan dağları (Cebelilübnan) belirler. Bu dağlar kuzey-güney doğrultusunda 160 km. uzunluğunda olmak üzere ülkeyi baştan başa katedip toplam yüzölçümünün yaklaşık yarısını kaplar. Kuzeye doğru gidildikçe yüksekliği ve genişliği artan kalker yapıllı Lübnan dağlarının kuzey kesiminde 3088 metreye erişen Kurnetüssevdî zirvesi ülkenin en yüksek noktasıdır. Lübnan dağlarıyla Akdeniz'in arasına, doğu-batı doğrultusundaki genişliği yer yer 40 kilometreyi bulan dar bir kıyı ovası girer. Lübnan dağlarıyla daha doğudaki Antilübnan dağları (el-Cebelüşşarki) arasında da Bikâ' (Bekâ', Bekaa) vadisi yer alır. Doğu Afrika'nın Göller bölgesinden Anadolu topraklarına kadar uzanan dünyanın en büyük fay hattı üzerinde bulunan Bikâ' çukuru nun tabanına batıdaki Lübnan dağlarından ve doğudaki Antilübnan dağlarından çok dik yamaçlarla inilir. Buna karşılık Lübnan dağlarının Akdeniz'e bakan batı yamaçları kıyı düzlüğüne ve aynı şekilde Antilübnan dağlarının doğu yarısı da Suriye topraklarına tedricen alçalır.

Ülkenin iklimi kıyıda içeriye doğru gidildikçe değişiklik gösterir. Kıyı kesiminde Akdeniz iklimi hüküm sürer; burada kışlar yumuşak ve yağışlı, yazlar sıcak ve nemlidir. Lübnan dağlarının batı yamaçlarında yağışlar boldur; yüksek kesimlerine ise yağış kar şeklinde düşer. İki dağ sırası arasında bulunan Bikâ' vadisinde karasal, hatta çöl iklimi özellikleri taşıyan bir iklim hâkimdir. Kıyı şeridinde 900 mm. kadar olan ortalama yıllık yağış tutarı Lübnan dağlarının bazı yüksek kesimlerinde 1500 milimetreye kadar çıkar. Bikâ' vadisinde yağışın 400 milimetrenin de altında olduğu kesimler vardır. Bitki örtüsünü teşkil eden sedir ormanlarının yoğun biçimde Lübnan dağlarında bulunması, bu ağaç türünün bitki coğrafyasında bu dağların adıyla (Cedrus libani "Lübnan sediri") olarak anılmasına yol açmıştır. Eskiçağ'lardan beri gemi inşasında çok kullanılan Lübnan sedirleri bütün Akdeniz dünyasında olduğu gibi günümüzde bu ülkede de azalmış, yer yer küçük alan-

lar halinde kalmıştır. Sedirin azalmasından sonra Lübnan dağlarının batı yamaçlarında çeşitli çam türlerinin yetiştirilmesine başlanmıştır. Ancak yine de orman alanlarının eski asırlara göre gerilemesine rağmen Lübnan dağları halen Ortadoğu'nun en sık bitki örtüsüyle kaplı kesimidir. Ülkede genellikle Lübnan dağlarının yamaçlarından doğarak Akdeniz'e ulaşan kısa boylu fakat suyu bol akarsulara rastlanır. Bikâ' vadisindeki Ba'lebek eşiğinden doğarak güneye doğru akan ve Lübnan sınırları içerisinde denize dökülen Leytani (Leontes) nehriyle kuzeye doğru akan ve Lübnan'dan sonra Suriye topraklarından geçip Türkiye sınırları içinde Akdeniz'e ulaşan Âsi (Orontes) nehri diğerlerinden daha uzun ve daha önemlidir.

Resmî dili Arapça olan Lübnan dinî ve etnik bakımdan çok karışık bir ülkedir. Derin vadiler birinden diğerine geçilmesi güç kompartımanlara bölüğünden buralarda çeşitli din ve etnik gruplardaki halk âdeta ayrı cemaatler halinde yaşar; bu cemaatlerin başlıcaları Sünnî müslümanlar (kıyı kesiminde), Şii müslümanlar (Bikâ' vadisinde ve güneyde), Katolik Mârûnîler (büyük bölümü Lübnan dağlarında), Dürzîler (Lübnan dağlarının orta kesiminde), Ortodoks Rumlar (kıyı şehirlerinde) ve Katolik Ermeniler'dir (güneyin kırsal kesimlerinde). Bunların oranı hakkında resmî istatistikler bilgi vermemekte, gayri resmî kaynakların verdiği bilgiler de birbirini tutmamaktadır.

Lübnan

